

RECENZJE

Ewa Klima

Humphrey C., Vitebsky P., *Architektura i sacrum*; tłum. E. Cander-Karolewska, Świat Książki, Warszawa 2005, s. 184.

Caroline Humphrey i Piers Vitebsky to badacze dobrze znani w świecie antropologii. Oboje od lat związani są z Uniwersytetem Cambridge. Ich wspólne dzieło *Architektura i sacrum* (*Sacred Architecture*) ukazało się w 1997 r. nakładem wydawnictwa Little Brown and Company. W Polsce pierwsze wydanie pojawiło się zaledwie rok później. Popularność publikacji sprawiła, że zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i w naszym kraju dokonano wznowień. Ostatnie wydanie *Architektury* na rynku polskim nastąpiło w 2005 r. w wydawnictwie Świat Książki. Oficyna nie publikuje prac akademickich, ale oprócz beletrystyki ma na koncie wiele albumów i książek popularnonaukowych. To właśnie taki, popularnonaukowy, charakter ma praca brytyjskich naukowców.

Praca nie ma wyraźnie określonego zakresu czasowego. Autorzy prezentują budowle od neolitycznych (*Stonehenge*) po współczesne (np. kościół pielgrzymkowy w Ronchamps Le Corbusiera). Miejsca, do których „zabierany” jest czytelnik, rozsiane są po całym świecie. Doboru dokonano na podstawie ich świętości, a ta, jak piszą Humphrey i Vitebsky, nie tkwi tylko w trwałości budowli, „ale przede wszystkim w koncentracji owej »świętości«, którą wyraża i którą wyzwała” (ze wstępu).

Książka składa się z wprowadzenia i sześciu części merytorycznych. Zakończenie stanowi *Część informacyjna* zawierająca punkty takie, jak: techniki budowlane, słowniczek, bibliografia, indeks i źródła ilustracji. Pierwszy rozdział pracy (*Architektura i kosmos*) poświęcony jest omówieniu znaczenia architektury sakralnej i prezentacji podstaw ideologicznych koncepcji *sacrum*. Czytamy kolejno o modelach kosmosu, orientacji (przestrzennej) budowli, miejscach, gdzie budowane są świątynie, ich proporcjach i kosmologicznej symbolice. Każde zagadnienie ilustrowane jest konsekwentnie wybranym przykładem istniejących miejsc i budowli. Znaczenie mitów pokazano na przykładzie boiska do gry w piłkę w Ameryce Środkowej. W kolejnej części książki odnajdujemy wyjaśnienie *Religijnego i społecznego wymiaru architektury*. Autorzy zwracają uwagę na fakt, że budowle sakralne odzwierciedlają nie tylko człowieka i istoty boskie. Są one egzemplifikacją stosunków społecznych, mogą umacniać (uświęcać) istniejące podziały – świeccy vs duchowni, kobiety vs mężczyźni, panujący vs poddani. Ponieważ miejsca święte nie są w wielu kulturach obszarami specjalnie tworzonymi

i wydzielanymi z przestrzeni, nie mają jedynie sakralnej funkcji, rozdział otwiera tekst poświęcony domowi.

Symbolika przestrzeni sakralnej dopełniana jest przez *Rytuały i ceremonie*. Autorzy prowadzą nas m. in. przez konsekracje i oczyszczenie, ofiary i wota, modlitwy, kazania i taniec, procesje i pielgrzymki. Podkreślają znaczenie dźwięku w przestrzeni. Dowiadujemy się, że muzyka sakralna była pisana po to, by wykorzystać pogłosy w określonych budowlach, a rezonująca przestrzeń pasuje wybitnie do dźwięku organów. Głos, inaczej niż muzyka, powinien być czysty, stąd ambony umieszczane były ponad zgromadzeniem wiernych. Doświadczenia Zachodu porównywane są z tym, co charakterystyczne dla religii Wschodu. Ta zasada zachowana jest w całej pracy.

W następnym rozdziale omówiono typy i tradycje architektoniczne. Jest to przegląd „przez czas i przestrzeń”. Odwiedzamy francuskie Carnac, angielskie Avebury, egipski Karnak, japońskie Ise, irański Isfahan, indyjski Maduraj, bangkocki Wat Arun, świątynie europejskie i amerykańskie. Autorzy przedstawiają genezę typów obiektów i historię wybranych budowli. Jak zrozumieć przejście od *profanum* do *sacrum* uczą w części *Granice, progi i centrum*. Koncepcja tego fragmentu *Architektury* pracy wyraźnie nawiązuje do morfologii świętości M. Eliadego. Zamknięciem dzieła brytyjskich profesorów jest analiza sztuki związanej z życiem pozagrobowym – *Architektura sepulkralna*. Ponownie śledzimy tu tradycje wielu religii i ponownie autorzy nie opisują tylko nieożywionych artefaktów, lecz opowiadają o ich znaczeniu dla żywych kultur.

Praca zawiera liczne ilustracje. Zamieszczono w niej zdjęcia obiektów (np. malowideł, rzeźb *etc.*), budowli i miejsc, mapki pokazujące ich położenie oraz schematy i plany sytuacyjne. Szata graficzna wydawnictwa jest bogata i na dobrym poziomie technicznym.

Architektura napisana jest bardzo przystępnym językiem. Autorzy właściwie nie stosują terminologii akademickiej, a większość pojęć z dziedziny architektury wyjaśniona jest w słowniczku. Dużym ułatwieniem dla czytelnika jest indeks. Odsyła on zarówno do tekstu, jak i ilustracji. Z akademickiego punktu widzenia poważną usterką jest brak odsyłaczy bibliograficznych, choć bibliografia została zamieszczona na końcu książki. Pewnym utrudnieniem jest także umieszczenie w tej części, a nie pod ilustracjami, informacji o ich źródłach. Pamiętać jednak należy, że nie jest to publikacja akademicka, lecz popularnonaukowa.

Nie sposób przecenić waleorów poznawczych *Architektury i sacrum*. Humphrey i Vitebsky pokazują czytelnikowi dorobek materialny i duchowy wielu kultur, ale co najważniejsze, uczą rozumienia tego dorobku. Dla geografów to bezcenne uzupełnienie własnych studiów i możliwość poznania „antropologicznego” sposobu patrzenia na przestrzeń.

Dr Ewa Klima

Katedra Gospodarki Przestrzennej i Planowania Przestrzennego UŁ